

1. přednáška

K čemu potřebují právníci právní filosofii?

- a) **Stručně o tom, co je filosofie a filosofování?**
- b) **Proč vznikla právní filosofie?**
- c) **Předmět a úkoly právní filosofie anebo proč potřebují právníci právní filosofii?**

CO JE FILOZOFIE?

- Slovo "*filosofie*" pochází z řečtiny.
- Sloveso "filein" znamená "milovat",
- slovo "sofia" označuje nejprve jakoukoli zručnost nebo obratnost, ale posléze zvláště vědění, poznání, především vyšší vědění, jež zahrnuje ctnost a umění žít.

Jménem "sofos" se označuje nejprve ten, kdo je zdatný v povolání a v životě, a pak především ten, kdo je "moudrý".

Slovo „filosofie“ se nejčastěji překládá jako "láska k moudrosti"

- *Toto slovo jako první použil již Pýthagorás (580-500 p.n.l.)*
- *O filosofech mluví Hérakleitos z Efesu (540-480 p.n.l.)*
- *Působení Sokrata (470-399 p.n.l.) dalo tomuto slovu filosofie význam jako lásky k moudrosti*

Dva významy pojmu filosofie

v užším smyslu slova:

filosofie jako „hledání cesty“ - pojmenování a nalézání způsobu řešení problémů
kritické tázání a nalézání odpovědí na základní otázky

Filosofické tázání začíná údivem a radikálním zpochybněním samozřejmosti

Např. 1. Současně čtení lidského genu nebo další pokroky v medicíně radikálně zpochybňují základní otázky: „*Kdo je člověk?*“, „*Co je lidskou přirozeností?*“, „*Je opravdu právo na život nedotknutelným právem?*“ atd...

2. Současný proces evropské integrace radikálně zpochybňuje tradiční názor, že právo je jen souhrn norem stanovených zákonodárcem (státem)- „*Může existovat právo bez státu?*“ „*Může být právní řád utvářen dvěma zákonodárnými centry?*“ atd...

v širším smyslu v slova:

filosofie jako vědní disciplína, učení atd...

Předmětem tázání je zde samotné tázání

Např.:

dějinně filosofické otázky- „*Jak chápe Kant právo?*“ „*Jak chápe Kelsen pod pojmem základní norma?*“ apod.

filosoficko metodické otázky: „*Jaké mohu vyvodit závěry z daných premis?*“ „*K jakému pojetí práva vede odtržení „Sollen“ od „Sein“?*“ apod.

srovnávací otázky: „*Jak chápe Hart a Dworkin Kelsenovou ryzí nauku právní?*“ „*Jak se staví Hegel ke Kantovu pojetí svobody?*“ apod.

Co charakterizuje filosofické tázání?

- Filosofické tázání vede k nalézání a tvorbě pojmů

- **Filosofické poznání je racionálně pojmovým poznáním**

tzn. vytváří obraz světa prostřednictvím nejobecnějších pojmů na základě racionálního (kritického) myšlení

CO JE POJEM?

- v pojmu se odráží skutečnost prostřednictvím myšlení

- pojem není pouhým označením společných vlastností nebo znaků poznávané věci nebo jevu, ale uchopením jejich podstatných vlastností (podstaty)

- pojmy vystupují jako myšlenkové obrazy, které ukazují, co to znamená myslet, užívat myšlení a orientovat se v něm

- pojmy nám umožňují ohraničit (vymežit) význam poznávaného jevu

- pojmy jsou popisovány slovy (pojem a slovo není synonymum)

Typické filosofické pojmy:

bytí, jsoucno, čas, existence, transcendence, poznání, pravda, štěstí, spravedlnost, ...

Co je kritika?

**Tři významy
slova kritika:**

**V běžném jazyce jde o odmítání,
negaci – může jít o destruktivní
nebo konstruktivní kritiku**

Pozor!
Kritikou není pouhý nesouhlas
nebo emocionální odmítání
ve smyslu nechci, nelíbí...

Filosoficko-teoretický
význam:
**a) Kritika jako racionální
argumentace- zdůvodňování
argumentů předpokládá
odpovědnost
(kantovská tradice)**

**b) Kritika jako metoda –
prostředek hledání
nových problémů-
odhalování nových otázek,
hledisek, přístupů apod.**

-zdroj kreativity a inovace

Základní filosofické otázky

Pro německého filosofa
I. Kanta (1724-1804)
je nejdůležitější a
nejuniverzálnější
filosofickou otázkou:
„Kdo je člověk“

Všechny filosofické problémy
shrnuje do tří základních otázek:

Co mohu vědět?

Je možné dospět k pravdě? Co je pravda?
Existují hranice lidského poznání?
Existují obecná pravidla poznávání?
Jak funguje jazyk? Existují obecná pravidla
komunikace? Jaké metody vedou
k vědeckému poznání? ...

**Gnoseologie – teorie poznání-metodologie
vědy**

Co mám činit?

Podle jakých pravidel máme řídit naše
Jednání? Co je dobré, co zlé? Existují
Univerzálně závazné normy? Jak by byly
zdůvodnitelné? Je člověk svobodný?
Je člověk zodpovědný za své jednání?
Co je spravedlnost?

Etika-právní filosofie

V co smím doufat?

Co je smyslem života?
Co je podstatou, příčinou bytí (světa)?
Co je přirozeností člověka?
Existuje Bůh?...

Sociální filosofie- filosofická antropologie

Shrnutí:

- **Předmětem filosofického tázání není nic jiného než problémy každodenní zkušenosti člověka bytí na světě**
- **Filosofování je kritickým tázáním - obsah a metoda filosofie je utvářena v procesu kritického tázání**
- **Filosofování neznamena pouhé diskutování, výměnu názorů, ale jde o pojmenování a formulování problémů a otázek, jejichž zodpovězení si vyžaduje racionální zdůvodnění**
- **Filosofie jako vědní disciplína by měla plnit funkci metodického instrumentária ostatních věd**

Proč vznikla právní filosofie?

Podmínky vzniku právní filosofie

a) vnitřní:

- vývoj filosofického poznání koncem 18. a začátkem 19. století ve Francii a hlavně v Německu;
- předmětem filosofického poznání se stává člověk a společnost;
- kolébkou právní filosofie je německá klasická filosofie;
(I. Kant, G.F.W. Hegel, G. Hugo)

- zlom v představách o právu na základě kritiky tradičního pojetí přirozeného práva jako práva daného

- Právo není daností, ale je výtvozem člověka, přesněji výtvozem zákonodárné autority

- Právo se stává nejen garantem svobody člověka (Hobbes, Locke, Rousseau, Kant, Hegel) ale také prostředkem jejího uskutečnění

b) vnější

a) radikální změna politicko-ekonomických podmínek:

- a) složitější dělba práce, změna společenských vztahů, diferenciací nových činností
- b) vznik nových sociálních skupin,

změna funkce státu:

- kromě obranné, ekonomické, politické funkce začíná plnit funkci sociální apod.

Důsledkem toho:

- společenské změny ukazují, že právo je skutečný jev, který souvisí s regulací společenských vztahů;

- právnícká činnost se stává v tomto období samostatnou činností, odděluje se od politiky; profesionalizace - specializace: soudci, advokáti, zákonodárci,

- Právo se stává předmětem hodným teoretického a filosofického poznání.

Odpoověď na otázku: „proč vznikla právní filosofie?“

a) z potřeby ukázat a zdůvodnit, co je skutečné právo,
to bylo možné jen na základě kritiky tradičních představ, že právo je jen mocenský instrument (zákonné právo) nebo je jen ideou spravedlnosti (přirozeným právem) apod.

b) z potřeby pojmově vyjádřit strukturu a účel skutečného práva, které nevykazuje jen vlastnosti pozitivního práva;

c) z potřeby garantovat základní hodnoty humanismu-práva člověka na svobodu a důstojný život

Zakladatelé právní filosofie:

1.

Německý filosof I. Kant (1724-1804)
Metafyzika mravů- první část: "Učení o právu"

„... právo je tedy souhrnem podmínek, za kterých libovůle jednoho může být spojena s libovůlí druhého podle všeobecného zákona svobody.“

- a) Smyslem práva není nic jiného než garance svobody člověka jako jeho základního práva; to by mělo sledovat každé právní rozhodování.**

- b) Kant se jako první pokusil vymezit pojem právo. Domníval se, že tento pojem musí být především praktickým pojmem; tzn. měl plnit funkci juristického stanoviska**

- c) „Učení o právu“ by mělo poskytovat teoretická východiska o praktickém rozhodování právníků**

Zakladatelé právní filosofie

2.

Německý filosof G. F. W. Hegel (1770- 1831)

"Základy filosofie práva,, (1820)

„Předmětem filosofické vědy o právu je idea, pojem práva a jeho uskutečnění“

- a) Hegel zdůvodňuje právo jako společenský jev;
smyslem práva musí být prosazení svobody jako společenského stavu, (nejen stavu jedince)
- b) Filosofie práva by se měla stát součástí poznání, které usiluje o změnu společnosti.
- Hegel použil spojení: filosofie práva- (Philosophie des Rechts)
chtěl tím ukázat, že právo patří do „logiky“ vývoje společenských vztahů, tvoří jejich základ a proto jej má filosofie poznávat jen z této (vnější) perspektivy

Zakladatelé právní filosofie

3.

Německý právník a historik práva Gustav Hugo (1764-1844)
(zakladatel tzv. historické školy právní)

G. Hugo jako první použil termín "právní filosofie" pro označení způsobů poznávání (metody) práva v „*Učebnici přirozeného práva jako filosofie pozitivního práva*“

Právní filosofie by se měla zabývat takovými metodami, které by ukázaly, že

- a) právo je jednotou jak přirozeného, tak pozitivního práva a
  - b) jen takové právo může být starostí o člověka, přesněji o spravedlivý řád ve společnosti
  - c) právní filosofie má nezastupitelné místo při poznávání práva
- *Hugo vymezuje právní filosofii (Rechtsphilosophie) jako disciplínu, která nepoznává právo jen jako společenský jev, ale poskytuje právníkům metodu pro jejich juristické rozhodování*

Předmět právní filosofie

a) Co je pojem právo?

právní filosofie usiluje o vymezení postaty práva, kterou vysvětluje prostřednictvím pojmů: přirozené a pozitivní právo, normativita, závaznost, legalita-zákonnost, legitimita, platnost, atd.

b) účel (smysl) práva – účelem by měla být starost o spravedlnost; tvorba a garance spravedlivých vztahů

Základní otázky právní filosofie:

Ontologické:

- Co je podstatou práva? Co je zdrojem přirozeného práva? Proč platí právo? Proč je závazné? atd

Gnoseologické

- Jaká je povaha právních výpovědí? Jaké jsou principy právní argumentace? Co charakterizuje právní zdůvodnění?

O smyslu práva

- Proč se podřizujeme právním normám? Jaký je smysl (účel) práva ve společnosti? Jaký je vztah práva a spravedlnosti? Co je smyslem trestání a trestu? Jaká práva náleží člověku a proč? Jak jsou chráněná základní práva? atd...

Otázky, které právní filosofie neřeší:

Co je právní norma, právní pravidlo? Jakou strukturu a funkci mají právní normy? Jak funguje právní řád? Jaký význam mají právní normy, jaké jsou zásady jejich tvorby, interpretace, uplatnění? Jakou strukturu má právní řád? Jak dochází k integraci společnosti na základě práva? Jakou roli plní právo při

Funkce právní filosofie

a) vede ke kritickému poznávání práva,

i) - právní filosofie jako starost o to, aby právní myšlení bylo kritické

ii) – kritika různých předsudků a omylů v porozumění a interpretaci práva;

Např.

- - že právo je jen souhrnem právních norem pocházejících od zákonodárce
- - že by právo mělo být především minimem morálky,
- - že častá novelizace zákonů je znakem funkčnosti právního systému
- - ale také předsudků, že dítě je objektem práv svých rodičů
- nebo že základní funkcí muže jen být „živitelem“ rodiny atd.
-

b) hermeneutická, (funkce interpreta):

- tzn. měla by poskytovat pro ostatní právní vědy takové poznatky, které by jim umožnily lépe porozumět významu, smyslu práva

- Např. dnes se vedou diskuse o tom, co je pojem evropské právo nebo vůbec zda je nutné určení pojmu trestný čin v navrhovaném trestním kodexu atd., řešení těchto otázek si vyžaduje filosoficko-teoretické zdůvodnění

(Pokud je tato funkce opomíjená, dochází k tomu, že právní rozhodnutí jsou "odtržená" od reality, důležitými se pak stávají procesní, procedurální otázky, nehledí se na smysl práva, převládá formalismus, instrumentalismus!)

c) komunikativní (pragmatickou) funkci,

- měla by utvářet podmínky pro vzájemnou komunikaci "všemi směry"- navenek s ostatními společenskými vědami (sociologií, obecnou filosofií, etikou, apod.)

- do vnitř- s ostatními právními disciplínami (teorii práva, trestním právem, občanským, mezinárodním právem apod.)

Místo právní filosofie v systému právních věd

1.

Sociální filosofie - Právní filosofie - Právní vědy

Právní filosofie plní funkci transformátora poznatků o společenské realitě do právní konstrukce skutečnosti

2.

Právní sociologie - Právní teorie- Právní filosofie

- **Platí, že žádná z právních disciplín není více nebo méně důležitá, první nebo hlavní atd.**
- **Právní disciplíny se liší jen různými způsoby poznávání práva!**